

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ТА ВІДМОВА ВІД РОСІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ПОГЛЯД СЬОГОДЕННЯ

І. В. Погонєць, Є. О. Пишмицька

Анотація. Ця стаття присвячена дослідженню необхідності переосмислення та відмови від російської культури, яка століттями насаджувалася на українських теренах. На прикладі культурного, літературного та образотворчого мистецтва встановлено, що культурний фронт відіграє важливу роль у сучасній російсько-українській війні, проводиться робота і на теренах України, і на дипломатичному фронті. Доведено, що українському суспільству необхідно відмовитися від російської культури та її вплив через необхідність деколонізації української культури, поборення віктимної травми та комплексу меншовартості в суспільній свідомості, реукраїнізації мистецтва.

Ключові слова: російська культура, мистецтво, відмова.

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України активізувалось питання необхідності переосмислення та відмови від російської культури. Російська культура, яка тривалий час насаджувалася на теренах України, є чинником колоніальної експансії, культивує варварство, вбивства, знищення всього українського. Для українського суспільства надзвичайно важливою є повна ізоляція від російського впливу в культурі, який є руйнівним та злочинним, адже стоїть питання про існування української культури та нації. Через це науковий інтерес становить аналіз необхідності переосмислення та відмови від російської культури в Україні, захист українських інтересів на культурному фронті у світі.

Мета – аналіз необхідності переосмислення і відмови від російської культури та її впливу на українське суспільство.

Російська культура характеризується: культивуванням імперіалістичних ідей («кордони Росії ніде не закінчуються») та образу страждальця, внаслідок чого відбувається постійний пошук ворогів – зовнішніх і внутрішніх; насадження рабської психології та покірності.

З часів Радянського Союзу кінематограф відіграв значну роль у пропаганді, виконуючи спочатку в СРСР, а сьогодні і в росії, замовлення влади. Необхідність переосмислення не лише сучасного російського, а й радянського кінематографу полягає не лише через ідеологічні кліше: освітування життя в СРСР, культивування стандартних образів ворогів та героїв тощо, а й у контексті ставлення до українців, усього українського в подібних стрічках.

Радянський кінематограф демонструє українця здебільшого як недолугого, простого селянина, який не становить загрози, і замість якого все вирішують. Меншовартість, шароварщина – все це для того, щоб на екрані не з'явилися справжні українські герої, яких Москва завжди боялась.

Для прикладу проаналізуємо декілька фільмів радянського виробництва. У фільмі «В степах України» (1952 р.) українець – товстий, дурнуватий проstack-селянин із смішним прізвиськом Галушка. Цей персонаж є аполітичним, полюбляє їсти вареники і зовсім безхарактерний. Ще одним яскравим прикладом є фільм «Весілля в Малинівці» (1967 р.), де українців зображали персонажі отаман Грициян Таврічеській та ад'ютант Попандопало. Вони постали у вигляді грабійників, насильників та п'яниць-петлюрівців.

Сучасний російський кінематограф запозичив радянський образ українця в кіно, але після анексії Криму та окупації частини Донбасу у 2014 році росіяни почали знімати пропагандистські фільми за сюжетом цих подій. Фільм «Крим» (2017 р.) розповідає про події анексії українського півострова. Там сотник «самооборони майдану» Микола та журналістка Альона постають у вигляді націоналістів, які підтримували «державний переворот у Києві» та були цілком проти насильницького переходу Криму до РФ. Ще їх зображували злочинцями і вбивцями, які були готові вбивати всіх росіян. Щодо подій на Донбасі, то тут росіяни відзняли фільм «Донбас. Окраїна» (2018 р.). Тут військовослужбовець ЗСУ є кровожерливим монстром, який зовсім не згоден із «державним переворотом», тому бомбардує Схід та вбиває мирних жителів. Отже, на прикладі лише чотирьох фільмів можна зрозуміти, що українці постають у поганому світлі і не мають власних поглядів на події у країні. З початком збройної агресії проти України цей образ ще більш демонізується [1].

Культура росії часто проявляє себе химерно, є непоодинокі приклади цькування російською владою здобутків іншої культури, які згодом вона активно починає приписувати собі, якщо вона бачить у цьому зиск. Зрозуміти це можна на прикладі Казимира Малевича. Кілька років тому В. Путін у процесі відповіді російському художникові Іллі Глазунову на запитання, чи достойна творчість Казимира Малевича уваги, відповів, що начебто всесвітньовідома картина «Чорний квадрат» була присвячена Леніну. Ця заява є абсурдною, і до того ж не всім відомо, що ця картина написана художником, який народився в Україні і тісно з нею пов'язаний [2].

Казимир Малевич, художник-авангардист польського походження, народився у Києві, виріс і ступив на шлях митця саме в Україні. Художник нерідко писав листи українською мовою, записував українські народні пісні. Саме українська селянська хата з розписами зробила вагомий внесок у його супрематичну та кубістичну творчість – до 17 років митець жив на Поділлі, Харківщині, Чернігівщині, що відклалося у його пам'яті [3].

Художник зробив вагомий внесок у становлення української школи у ХХ ст., він викладав у Київському Художньому Інституті в кінці 1920-х років. Цікавим фактом є те, що художник створив супрематичний ескіз для вишиванки, які вишивали у селі Вербівка на Черкащині [4]. Також вважається, що Малевич є чи не єдиним художником тієї епохи, який у своїй творчості зобразив трагічні події Голодомору 1932–1933 рр. Є певні розбіжності у датах цих робіт, утім вчені зазначають, що таке робилося спеціально через загрозу переслідування. Яскравим прикладом роботи, присвяченої Голодомору, є картина Малевича «Де серп і молот, там смерть і голод» – ця назва є цитатою з відомої в ті часи народної пісні [2].

Сьогодні росіяни намагаються активно привласнити собі здобутки авангардизму початку ХХ ст. повторюючи за Радянським Союзом, що саме революція започаткувала авангард, відкидаючи наявні факти, які свідчать, що більшість відкриттів в авангардизмі було здійснено до 1915 р. До того ж російська влада приховує, не згадує, що вже після завершення революції більшовики зрозуміли, що цей вид мистецтва непотрібний і навіть ворожий. Тому до середини 1930-х років авангард як стиль був витіснений з СРСР, а художники зазнали гоніння та репресій. Так, Казимир Малевич залишається без роботи, його виставки забороняють, а його невелику закордонну поїздку до Варшави та Берліну використовують як привід для арешту у 1930 р., звинувачуючи митця у шпигунстві. Внаслідок знущань і тортур Казимир Малевич захворіє на онкологію та помирає в Ленінградському ОГПУ у 1935 р. Через це ще більш цинічно виглядає бажання російської влади видати К. Малевича за російського, радянського художника [4].

Не менш важливо переглянути та переосмислити російську літературу, яка завжди займала вагомий місце в культурі росії та використовувалася для ідеології та пропаганди («великая русская литература»). Саме в «російській класичній літературі» активно використовуються образи героїв, які страждають, покораються, водночас іде возвеличення імперіалізму, російської культури (наприклад, твори О. С. Пушкіна, Л. М. Толстого та ін.). Водночас деякі відомі російські письменники також відверто описували російський народ таким, як його бачили: «Народ, который блуждает по Европе и ищет, что можно разрушить, уничтожить только ради развлечения», – російський письменник Федір Достоєвський. «Не народ, а скотина, хам, дикая орда душегубов и злодеев», «Дикий мы, темный, несчастный народ», – російський письменник Михайло Булгаков [6].

Окремої уваги заслуговує добре відомий у Західному світі, переважно через здобуття Нобелівської премії з літератури, письменник Йосип Бродський. Він – не просто поет, а «останній великий поет класичного російського літературного канону». Вірш «Про українську незалежність», який письменник читав у Пало-Альто у 1992 році, є одним із найбільш цитованих і найвпливовіших політичних маніфестів після розпаду Радянського Союзу. Намагання російської сторони свого часу довести, що вірш є фейком, а Бродський не є автором, пов'язано з текстом, у якому автор відповідає «російському канону» [5].

Ось декілька цитат із цього вірша: «...Как говорил картавый, “время покажет Кузькину мать”, руины, кости посмертной радости с привкусом Украины...», «...Только когда придет и вам помирать, бугаи, будете вы хрипеть, царапая край матраса, строчки из Александра, а не

брехню Тараса...». У цих рядках спостерігається весь цинізм та зверхність російської культури та ставлення до українського народу.

На жаль, випадок із Й. Бродським не є винятком. Незважаючи на те, що більшість європейських і світових держав підтримують українську позицію щодо відмови від російської культури («Культура скасування», «cancelled Russian culture»), трапляються випадки, коли Європа продовжує шукати «хороших русских». Це можна побачити на прикладі виставки у Паризькому музеї Орсе в лютому 2023 р. Музей оголосив про круглий стіл із назвою «Думаючи про російське мистецтво XIX століття» у соціальній мережі Twitter 12 лютого. У межах заходу планували «по-новому поглянути на 30 картин російських художників та переміститись думками у Росію XIX століття». Ця подія викликала неабияке обурення в соціальних мережах, де люди писали такі коментарі: «Ви обговорювали німецьке мистецтво, коли нацисти захопили Париж?», «Не будьте корисними дурнями фашизму і змініть програму, будь ласка», та багато інших схожих коментарів [7].

Не менш скандальною стала 95-та церемонія вручення премії «Оскар», яка пройшла 12 березня 2023 року в Лос-Анджелесі. У категорії «Найкращий документальний фільм» перемогла стрічка «Навальний». Ця картина оповідає про факт отруєння «опозиціонера» Олексія Навального. Важливо зазначити, що на цю категорію також номінувалася стрічка «Будинок зі скалок» – спільний продукт України і Скандинавських країн, який розповідає про дітей та вихователів Лисичанського центру соціально-психологічної допомоги. На момент зйомок фільму місто Лисичанськ знаходилося за 20 км від лінії фронту. Стрічка не виборола нагороду, не зайняла жодної номінації, до того ж Президенту Володимир Зеленському вже вдруге не дозволили виступити на врученні премії «Оскар». Другий режисер та лінійний продюсер фільму «Будинок зі скалок» Азад Сафаров прокоментував ситуацію: «Не може бути жодної події ніни поза політикою, бо зараз війна в Україні, Україна бореться за весь світ, а не тільки за себе». Ба більше, серед частини західних організацій, установ та митців досі зустрічається думка, що «культура скасування» – неоднозначне явище, і культура має залишатися поза політикою.

Проте на культурному фронті українці здобувають і перемоги, починаючи від звільнень російських митців до скасування заходів, пов'язаних із росією. Зокрема, варто зазначити, що на початку лютого 2023 року музей мистецтва «Метрополітен» у Нью-Йорку визнав Іллю Рєпіна та Івана Айвазовського українськими художниками. У підписі до портрету письменника Всеволода Гаршина, який зберігається в галереї цього художнього музею, відтепер зазначається, що це робота українця Іллі Рєпіна. Так само на роботі мариніста Івана Айвазовського останній зазначається українцем. 8 лютого цей музей замінив у своїх описах національність художника Архипа Куїнджі з росіянина на українця [9; 10].

Висновки. Культура завжди була і є частиною політики держави, представленням народу на міжнародній арені. Протягом усієї своєї історії росія активно використовувала культуру як зброю для досягнення ідеологічних та пропагандистських цілей. В умовах сучасної російсько-української війни культурний та історичний фронти є надзвичайно важливими. Ідеться не лише про збереження української культури, протидію дезінформації та боротьбу з російськими міфами та фейками. Переосмислення та відмова від російського сприяє деколонізації української культури, поборенню віктимної травми та комплексу меншовартості у суспільній свідомості, реукраїнізації мистецтва: осмисленню українського внеску до європейської та світової культури, поверненню та популяризації забутих і втрачених імен митців. Сьогодні боротьба за переосмислення, відмова від російської культури та захист української культурної спадщини відбувається на всіх рівнях: від культурної дипломатії до активної відмови від усього російського на рівні суспільства. В українських школах прибирають російську літературу, не ставлять російські п'єси, світова спільнота бойкотує російські заходи, переглядає історію українського мистецтва тощо. Однак боротьба на культурному фронті має тривати, адже випадки толерування, прийняття, підтримки російських «ліберальних» і не тільки діячів культури триває, яскравим прикладом є церемонія вручення премії «Оскар» у 2023 р. Переосмислення та відмова від російської культури та її впливу на українське суспільство – це питання існування української культури та українців як окремої нації.

Abstract. This article is devoted to the study of the need to rethink and abandon Russian culture, which has been planted on Ukrainian territory for centuries. On the example of cultural, literary, visual arts, it was established that the cultural front plays an important role in the modern Russian-Ukrainian war, work is being carried out both on the territory of Ukraine and on the cultural front. It has been proven that Ukrainian society needs to abandon Russian culture and its influence, in connection with the need to decolonize Ukrainian culture, overcome victim trauma and the inferiority complex in public consciousness, re-Ukrainization of art.

Keywords: Russian culture, art, refusal.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Заміна Центр протидії інформації при РНБО України. URL: <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/2113>
2. Капралова А. Казимир Малевич і Україна: про авангардиста, що передбачив жахи ХХ століття. URL: <https://plomin.club/black-square/>.
3. Лебедєва К. Малевич та Україна. URL: <https://uartlib.org/exclusive/malevich-ta-ukrayina/>
4. Огаркова Т. Казимир Малевич: аматор українського села та зухвалий супрематист. Суспільне культура. URL: <https://suspilne.media/209814-kazimir-malevic-amator-ukrainskogo-sela-ta-zuhvalij-suprematist/>
5. Галєєв К. Війна «пушкінних» проти «шевченків». Який культурний код намагаються насадити росіяни. URL: <https://texty.org.ua/articles/106427/vijna-pushkinyh-proty-shevchenkiv-yakij-kulturnyj-kod-namahayutsya-nasadyty-rosiyanu/>
6. Вся суть Росії та її народу – в цитатах відомих людей. *Галіччина*. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/vsya-sut-rosiyi-ta-yiyi-narodu-v-tsitatah-vidomih-lyudey/>
7. Марія Кабацій. «Корисні дурні фашизму». Українців обурило круглий стіл про російське мистецтво в музеї Орсе. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/02/15/252864/>
8. Оскар-2023: Фільм про Україну не отримав нагороди, віддали Навальному. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64935945>
9. Українська правда. Музей Метрополітен визнає художників Рєпіна та Айвазовського українцями. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/10/7388886/>
10. Старовицька С. Cancelled Russian culture: чи готовий Захід бойкотувати російську культуру через війну Росії проти України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/boykot-rosiyska-kultura-viyna-rosiyi-ukrayina/31941714.html>

УДК 327.5:355.1((470+571):477)

РЕАЛІЗМ І РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

В. О. Примак, І. Ю. Чарських

Анотація. У статті проаналізовано тенденції російсько-української війни з позиції реалізму. Під час проведення дослідження використано такі методи: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Визначено особливості реалізму як напрямку теорії міжнародних відносин, у якому на перший план виходить підвищення власної безпеки. Аналізуючи основні аспекти реалізму, встановлено, що російсько-українська війна може тлумачитися як прояв підходу до міжнародних справ із погляду політичного реалізму. Розглянуто низку аспектів структурного, класичного та неокласичного реалізму щодо війни.

Ключові слова: реалізм, російсько-українська війна, Україна, Росія.

Вступ. Загальноновизнано, що після закінчення холодної війни світ увійшов у нову фазу. Поява багатополярного світу, теоретично далекого від біполярної ситуації, яка була характерною для років холодної війни, мала привести міжнародну спільноту до нового балансу. Реалізм як теорія міжнародних відносин, яка нібито характеризувала грандіозні стратегії наддержав під час холодної війни, здається, пережив себе і залишив простір для лібералізму та інших теорій. Європа була стабілізована і почала свій шлях до процвітання з демократичними та ліберальними цінностями на передньому плані. Однак нещодавнє вторгнення Росії і, що найважливіше, позиція, яку вона зайняла, передбачають можливе відновлення цього підходу [1].

Дослідженню питання реалізму та його місця в російсько-українській війні присвячені праці таких науковців та практиків: Х. Брандс, Е. Гьотц, Г. Кіссінджер, Ш. Ларсен, К. Масала, Н. Макфарлейн, Дж. Міршаймер, Б. Позен, Ф. Реш та інші.

Метою дослідження є з'ясування феномену російсько-української війни у трактовці реалізму.

Основна частина. Реалізм – це напрям у теорії міжнародних відносин, який припускає, що держави існують в анархічному світі, у якому немає наднаціонального уряду, який би ви-